

ISSN 1452-1253

Год. II, бр. 3-4

ЈАВНЕ БИЛИОТЕКЕ

Часопис за теорију и праксу библиотекарства

Градска библиотека,
Божидар Кнежевић”
Уб, 2006.

ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ

Часопис за теорију и праксу библиотекарства
Год. II, бр. 3-4 (децембар 2006)

Издавач

Градска библиотека “Божидар Кнежевић”
Уб, Улица краља Петра I, бр. 29
Тел. 014/411-663

За издавача

Живорад Тодоровић

Редакција

проф. др Десанка Стаматовић
проф. др Александар Димчев
мр Красимира Ангелова
доц. др Жељко Вучковић
доц. др Гордана Стокић-Симончић
проф. др Александра Вранеш
Драган Мрдаковић
Мирко Марковић
Живорад Тодоровић
Драган Којић

Главни уредник

проф. др Александра Вранеш

Одговорни уредник

Живорад Тодоровић

Идејно решење корица

Жељко Комосар

Лектура и коректура

Зорица Ивковић-Савић

Припрема за штампу

Светозар Станкић

Штампа

БЕЛПАК, Београд

Тираж

400 примерака

Часопис излази два пута годишње

Владимир Живанчевић
Београд

UDC 027.022

ИСТОРИЈА РАЗВОЈА ЗЕМУНСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

са посебним освртом на период аустријске владавине

Сажетак: У овоме шекстиу изложене су неке од основних смерница развоја Земунске библиотеке, са акценциом на периоду аустријске владавине. Овај период је, наиме, у условима дуготрајне политичке поистичњености најбурније ушцао на шековине земунске културе, а самим тим и на судбину Земунске библиотеке. Сложени односи Аустроугарске и Ојоманске империје драматично су ушцали на могућности српског сипановништва у Земуну да нежује и развија своју културу. У шом контексту, аустроугарски период јавља се као пресудан за даљи развој Земунске библиотеке, која се у епохама светских рајова даље изграђивала на шемељима зачетим у овом периоду.

Историјска позадина оснивања прве земунске библиотеке

После два рата са Турском, Аустроугарска је дефинитивно утврдила као свој посед мало насеље у непосредној близини Београда, као и Сремску област. Пошто су сва насеља уз Дунав имала значај као покрајинска насеља, године 1746. укинута им је властелинска управа. Припала су Војној граници, а 1749. Земун је добио слободно управљање и своју градску управу, Магистрат.

Успостављањем грађанске управе Земун се почео развијати као трговачки град, који је био капија тадашње Европе. Године 1730. основан је гранични прелаз Котумац. Преко те станице одвијала се трговина робом са истока и са запада. Године 1749. Земун је имао око 2700 становника. Међу разноврсном робом која се могла наћи код земунских трговаца, продавале су се чак и боје за сликарска платна, као и разне књиге. Први земунски књижари били су Гаврило Ковачевић и Михаило М. Јовановић.

Захваљујући успешној трговини, као и развијању заната¹, у Земуну се створило грађанско језгро. Велики број трговаца имао је чланове породице по главним градовима Централне Европе, као и у Цариграду, како би лакше развијали своју трговину. На тај начин су и напредне идеје, заједно с књигама, стизале у Земун.

Пошто Земун лежи у непосредној близини Београда, његови становници, највећим делом Срби, учествовали су на разне начине у ослободилачкој борби против Турака, помажући свом народу с друге стране Дунава. Занатлије су чиниле разне услуге устаницима, док су их трговци новчано помагали. Такође су се ту нашли и уметници, тј. просветни радници. Тако је из Земуна у ослобођени Београд прешао и књижевник Доситеј Обрадовић и позивао остале учене Србе на просветни рад.

Премда је Аустроугарска водила апсолутистичку политику, српско грађанство се, под вођством митрополита Стевана Стратимировића, позивало на раније привилегије и тако изборило за основну народно-црквену аутономију, оличену у црквеним општинама. То су биле заједнице свих становника православне вере, као и свештенства, у једној или више парохија. Црквене општине су водиле рачуна о школама, као и о другим културно-просветним установама, а челници су схватили значај добро организованих школа и библиотека.

Библиотека славеносербска земунска

Аустроугарска политика је радила на денационализацији Срба, а земунски су се Срби против тога борили унапређивањем сопственог културног и верског наслеђа, развијањем тежњи ка отварању школа и других културно-просветних установа. Постоји помен из 1725. године – Земун је тада био веома мало насеље – да је у њему радила једна школа и у њој учитељ Тома. Двадесет година касније, поред Николајевске цркве изграђена је Општа српска основна школа, са циљем да подучава православну младеж у српском, или тада званом славенском читању и писању.

1 Земун је 1754. имао 54 трговаца, док их је 1801. у њему живело већ 110. На прелазу из XVIII у XIX век Земун је имао дванаест занатских еснафа са четрдесет два заната.

Поред Богородичине цркве у Земуну, саграђена је школа у којој је, по замисли, требало да буде смештена књижница, као и читаоница за народно просвећивање. Са њом почиње историја земунске библиотеке која је названа Славеносербска библиотека земунска.

По угледу на карловачке Србе и земунске Грке, који су већ имали школске фондове, Срби у Земуну су 14. јануара 1812. сачинили документ о оснивању српског црквено-школског фонда. Документ је назван Устав фонда или прво основно писмо, а сачињен је на подстрек протопрезвитера и писца Јефтимија Ивановића², на дан светог Саве³. Већ исте године, 1. новембра, потписан је Устав фонда, а потписали су га земунски свештеници и угледни грађани. Фонд се у наредном периоду увећао, па је прота Ивановић априла 1826. сазвао Србе на саветовање.

На светосавским прославама скупљен је новац за кућу у којој је требало да буде школа. Године 1822. срушена је дотрајала, стара кућа и на западној страни Богородичине цркве саграђена нова школска зграда. По једном тадашњем опису, зграда, која је имала петнаест учионица, била је “уједно и украс града”.

Земунски Магистрат је 1. августа 1823. послао извештај Славено-сремској генералној команди, у коме је истакнуто да се у новој згради налази пет школа: три илирске (српске), једна нова грчка и једна стара грчка школа. У згради школе је основана и Славеносербска библиотека, украшена портретима историчара Јована Рајића и просветитеља Доситеја Обрадовића. На зграду је била постављена табла са натписом:

*Школска библиоџека
Мудросџи је цвеће у књиџама
Који(х) овде има сџоџинама.
Чиџај, роде, и сабирај цвеће,
оно џи' ниџда увенуџи неће.*

1825

Приложи и џозлаџи Димиџриј Браџоџлич

- 2 Јефтимије Ивановић (1773, Сен Миклуш – 1849, Митровица), био је протопрезвитер готово 38 година, будио је и неговао националну свест и уз подршку из Карловаца, од митрополита Стратимировића, утицао на српско образовање.
- 3 Слављење Светог Саве као школске славе одредило је намесништво кнеза Михаила Обреновића 1840. године. Прота Ивановић је пре Земуна био ђакон у манастиру Куеждин, где је од XVI века прослављан свети Сава као храмски заштитник, па је могуће да је он пренео ту идеју у Земун, одакле се касније слава преноси у остале српске школе.

Други устав школског фонда потписан је 1826. године, а потписало га је седамдесет два лица. У оба устава, и у старијем и у новом, прописано је да се 14. јануара окупљају приложници црквеном фонду, као и да се њихова имена јавно спомињу, а да један ученик прочита кратко слово (захвалницу) свима који су фонду помогли: “да се кратким словом благодари свима фундаторима”, или да се “говори о ползи кристијанске науке и просвештенија”⁴. Празновање школске славе је почињало свечаним окупљањем грађана, па би после пригодног слова ученика и ученице остала деца певала. Потом би се читали Устав и имена родољубивих грађана. Након тога би земунски прото-презвитер позвао присутне грађане на “жертводаније”⁵ за школски фонд. После прилагања би се служила литургија у Богородичиној цркви, где би се такође одржао свечани говор.

Библиотека је званично основана 14. јануара 1825. године, а номинални оснивач је био Мојсије М. Лазаревић, трговац, који је поклонио 145 српских, немачких и латинских књига. Био је познат и по томе што је набављао сваку нову српску књигу. Земунски парох Константин Ракић је библиотеци поклонио 71 махом италијанску књигу. Василије Лазаревић, капетан из Земуна, уступио је већи део своје библиотеке, као и колекцију старог сребрног новца. Списак донатора броји 69 углавном земунских грађана који су 1826. потписали други устав. Међу приложницима је и једна институција, Матица српска из Пеште. Библиотека је набављала сваки новоизашли примерак српске књиге. Фонд библиотеке 1830. године броји више од хиљаду књига. Од српских књига ту су дела историчара Јована Рајића, песника Лукијана Мушицког, Доситеја Обрадовића и других, а од страних књига, библиотека је поседовала и дела филозофа Платона, ретора Демостена, као и Цицерона, песника Овидија и Хорација, као и дела француског филозофа и писца Русоа.

Први библиотекар био је Мојсије М. Лазаревић, заправо он се 1828. помиње као “директор” библиотеке. Библиотеку је одржавао у добром стању и за то није примао никакву накнаду.

4 Из другог устава из 1826. године.

5 У једном чланку *Српских новина*, из 1874 забележено је: “Тешко је при овој торжественој сцени бити, а на олтар народног просвештенија жртву не принети, и душа мора оног заболети, који види како родољубци подашно отварају руку, а сам нема шта да жртвује.”

Уз књижни фонд библиотека је оформила и своју музејску збирку. Године 1830. имала је два златника, шездесет сребрњака и око шест стотина старих бакарних новчића. Стари новац поклонили су Земунци Живко Максимовић и браћа Лазаревић. Тада је музејска збирка добила стари новац с ликовима краљева Радослава, Уроша, цара Душана. Стари новац даривали су и из Вуковара и Сенте.

Библиотека је имала разне називе. Њено име налазимо међу списковима претплатника разних издања до 1850. Она се спомиње као *Сербска библиотека* (од 1829-30, 1838, 1844), *Славено-сербска земунска* (1830), *Славено-сербска библиотека* (1831, 1833-34), *Библиотека сербска земунска* (1832), *Славено-сербска библиотека земунска* (1834), *Библиотека сербска у Земуну* (1838), *Библиотека земунска* (1844), *Ојшћинска библиотека* (1847) и *Библиотека славено-сербска* (1850).

Није нам довољно познат даљи развој земунске библиотеке, али у *Српским новинама* с почетка 1847. године налази се неколико дописа који веома критикују рад и организацију библиотеке. Замерка је да Срби у Земуну не улажу у своју просвету, као и да се састају само једанпут годишње, на Савиндан, када треба прикупити прилоге за школу, а да иначе библиотека стоји закључана током целе године. Земунски грађани су у одговору на ове примедбе објавили свој рад и успехе од 1812. За општинску библиотеку су тврдили да је добро уређена и да о њој води рачуна варошки лекар и писац Ђорђе Пантелић⁶. Нису имали библиотекара који би био посвећен само библиотеци јер нису имали новца да га издржавају. Такође су сматрали и да је библиотека добро организована те да сваки читалац може да се снађе и брзо добије књиге. Библиотека је до тада већ имала своју традицију и добра материјална средства, а ипак су, изгледа, средине са мање новца успешно и примерено оснивале и одржавале своја читалишта. Указивано је на рад Срба у Панчеву, Иригу, Неготину, Смедереву и Старом Бечеју. Критичари

6 Доктор Ђорђе Пантелић је родом био Сремац из Гргуреваца, на Фрушкој гори. Скоро цео свој живот је провео у Земуну, где је имао велику лекарску праксу. Завршио је гимназију у Карловцима, а медицину у Пешти, где је и докторирао. Био је кратко време лични лекар кнеза Милоша. Ђорђе Пантелић је био и велики добротвор. Тестаментом је своју имовину оставио као закладу Српској црквеној општини, за школовање сиромашних српских ђака. Завршио је тужно, у бечком заводу за душевне болеснике, 1854. или 1855. године

су предлагали и да библиотека мора двапут недељно бити отворена, као и да би било добро да Срби и Грци у Земуну оснују заједничку читаоницу.⁷

Ова расправа је скренула пажњу земунским Србима на сопствену библиотеку, али је пролеће 1848. године донело немирне догађаје у разним европским државама и градовима. Земун се такође побунио 22. марта, а 23. је збачена управа Магистрата и основан одбор грађана који је, заједно са осталим војвођанским Србима, током 1848-49. тражио већа права за српско становништво. У таквим условима просветни рад није много напредовао, а земунски грађани, међу њима и библиотекари Ђорђе Пантелић и Василије Васиљевић⁸, били су заузети јавним и војним пословима. Земун је пред крај 1848. постао центар народног покрета, а у априлу 1849. и седиште главног народног одбора, који је био влада Војводине.

Српско грађанско читалиште

Након револуционарних година прекинут је рад Славено-сербске библиотеке. Да ли је библиотека у периоду након револуције постојала, није нам познато. Ако је постојала, њен рад није оставио уочљивих трагова. Изгледа да је 1851. године постојала певачка задруга и да је она била једина организација земунских Срба, јер је Аустроугарска водила рестриктивну политику према својим мањинама. Српска црквена певачка задруга основана је формално тек 1862. Од 1860. године, у условима повећане слободе, започето је и обнављање земунске библиотеке. Висока земаљска генерална команда одобрила је оснивање Грађанског читалачког удружења у Земуну. У Аустрију је враћено уставно стање, завршен је период Баховог апсолутизма. Лист *Граничар* пише: “Када оно после октобарске дипломе крене и наш народ у Аустрији из чаме, немара и мртвила у које га Бахов апсолутизам веза, почеше се по српским већим градовима установљавати српске читаонице, певачке задруге,

7 Србске новине, 21. и 28. II 1847.

8 Василије Васиљевић је помагао Вукову идеју и допринео победи његовог правописа. Најревносније је прикупљао претплате на Вукова дела. Залагао се против дебелог *јер* и старог правописа, па је и своје две приповетке писао по новом, Вуковом. Био је, пред крај живота, један од најимућнијих земунских трговаца и велики добротвор. Током 1848. био је један од првака народног покрета у Земуну.

добровољне позоришне дружине.” Отворено је земунско читалиште, а Магистрат је одобрио његов друштвени статут и именовао једног комесара, који није утицао на ток седница управног већа, него је само надгледао његов рад пазећи на законске одредбе. Магистрату је 10. јануара 1861. јављено да је изабрана прва управа чији је председник постао Василије Васиљевић, секретар Деметар Орел, за заменика председника изабран је др Милош Радојчић, градски лекар и још два члана, Деметар Спирта и Атанасије Карамата, обојица трговци. Чланови су Магистрату упутили примерак Статута на немачком језику. Статут Грађанског српског читалачког друштва говорио је о физиономији, организацији и члановима и имао је 29 ставки.

Извод из Статута Грађанског српског читалачког друштва

Грађанско српско читалачко друштво у Земуну има сврху да помоћу заједничких састанака својих чланова, искључиво у својим просторијама, набавља корисну и пријатну лектуру разног политичко-белетристичког садржаја и да се тиме служи; затим да набавља добре енциклопедијске књиге како би се тиме увећала српска општинска библиотека. Следећа сврха овог читалачког удружења је да помоћу датих прилика заједничких састанака измењују мисли и на тај начин помажу јачању грађанске и општинске свести уопште.

Читалиште је имало просторије у једносратној згради школе Српске црквене општине, која се налазила поред Богородичине цркве. Црквена општина је читалишту уступила књижни фонд “српске општинске библиотеке”. Након што су испуњени основни услови, читаоница је почела с радом. Градоначелник Земуна, мајор фон Јакоб, није јој био наклоњен и био је познат због свог немачког национализма. Он је основао и немачко Земунско мушко певачко друштво, а магистратски чиновници и Немци избегавали су српску читаоницу. У читаоницу нису залазили ни земунски Грци, који су били у сукобу са Србима око употребе грчког језика у обредима у Богородичиној цркви. Срби су им замерали што нимало не доприносе издржавању

свештеника и цркве па су тражили да се грчко богослужење потпуно укине.

Првих година Српска читаоница је добро радила. Имала је 145 чланова. Ипак, 1867. њен је рад био у паду, што се види по једном чланку *Земунског гласника* где се примећује да су расходи већи од прихода, као и да је од чланова оснивача остала једва половина, “а ни за све ове се не зна хоћеју ли сви остати или не, јер нису ни они сви овогодишњи прилог платили.” Годишња скупштина је окупљена тек на трећи позив. Те године је и донета одлука да се новине које читаоница поседује распродају. *Гласник* констатује да је то велика грешка. Данас у Земуну не поседујемо ни један једини комплет неког земунског листа, чијих је бројева изашло више од тридесет. У жељи да се привуче већи број Срба, годишња чланарина је смањена са пет на три, потом на две, а на крају на једну круну. Таквим деловањем читаоница је, ипак, наставила свој рад и повећала број чланова. Тако је, рецимо, и даље учествовала у празновању светосавске школске славе.

Рад библиотеке у последњој четвртини деветнаестог века полако је замирао. У једном изводу из 1874. године описује се да је библиотека у згради Српске црквено-школске општине у јадном стању, да се у једној просторији налазе два ормана пуна наслаганих књига без икакве организације, као и да је соба некоришћена и сва у праштини. Претпоставља се да је много књига узето и није враћено.⁹

Лист *Граничар* из 1897. пише да се обнавља рад читаонице, да је основан нови одбор, са протом Димитријем Руварцем и др Јованом Радивојевићем на челу. Главна скупштина је одржана 10. октобра у хотелу *Royal*, где су у нови одбор укључени познати земунски грађани. На истом скупу је учлањено преко сто чланова. Такође је истакнуто да ће се тражити стан “достојан Српске читаонице”. Две недеље касније је и Српска црквена певачка задруга, у знак подршке, приредила у хотелу Гранд “беседу с игранком”, како би прилозима помогла ову установу.

Почетком 1902. одржан је спомен на оснивање школског фонда, а у дворани Српске црквено-школске општине откри-

9 Дабижић, *Земунска библиотека*, стр. 44-45.

вена је и слика оснивача фонда Јефtimiја Ивановића. У марту је одржана ванредна скупштина која је утврдила да ће се читаоница преселити у приземни стан који уступио домаћин кафане *Оријени*. Постојала је потреба да се у таквој установи окупљају српски грађани и измењују своја мишљења. Рад је брзо ослабљен због сукоба у чланству, зато што је “дошло до неких личних момената” и један се део одвојио и основао Српску касину. Подела је превазиђена 1906. године, када су се обе установе спојиле под именом Српска читаоница. По писању *Гласника*, “Скупштина Српске касине прима у себе све чланове Читаонице, а као братски одзив на то мења своје име Српска касина у Српска читаоница.” Тада је образована нова управа. За председника је био изабран др Владимир Л. Николић, а за потпредседника др Јован Радивојевић. Они ће и касније бити бирани на ту функцију, на којој ће остати све до 1914. године. У периоду до 1912. године рад читаонице може се сматрати задовољавајућим.¹⁰

Старе просторије школског здања код цркве, у којем је читаоница основана и годинама раније радила, биле су 1907. срушене, а до 1909. на том простору је саграђена једна од најимпозантнијих зграда у центру Земуна – Дом српске православне црквене општине. Фонд Српске читаонице је припадао црквеној општини, а сама општина имала је и своју библиотеку која није била велика, али је, отприлике у то време, била допуњена и књигама Матице српске и Књижевне задруге, које је поклонио Милан Грол, тадашњи управник Народног позоришта у Београду. У правилу читаонице налазио се члан који је предвиђао да ће “сва набављена литература (књиге и часописи) прећи у власништво... Црквене општине у случају да се читаоница расформира или буде морала прећи у друге просторије”.

У Земуну су, иначе, поред Српске читаонице постојале још три јавне читаонице: земунских Хрвата, Мађара и Јевреја.

И 1913. година била је тешка за Србе у Земуну због Анексионе кризе и балканских ратова. Притисак су осећали и Срби и део грађана југословенске оријентације, јер тешко време које је предстојало могло се наслутити. Ипак, у 1914. годину Српска читаоница је ушла са лепим плановима. Након прослављања годишњице школског фонда, одржана је годишња скупштина и

10 Исто, стр. 48

обављено још једно пресељење. Читаоница је пресељена у “друштвени стан“ трговачке читаонице. По плану рада, током лета је требало да буде организовано неколико течајева и предавања.¹¹

Након сарајевског атентата, власници и уредници листова су одржавали седнице и упућивали изразе верности Аустроугарској. Одбор Српске читаонице је 6. јула, на челу с председником др В. Николићем, осудио атентат и изразио лојалност ове српске институције. Почетак рата довео је до хапшења истакнутих културних радника и патриота. Седмог августа, умноженим огласом, наређен је престанак рада свих друштава која су имала одобрење земаљске владе. Српски дом су реквирирале аустријске војне власти и у њу су ушли војници Мађарског пука. Градоначелник Земунa и писац др Петар Марковић је забележио: “Архива црквене општине је, додуше, изнета и спашена, али за библиотеку није било ни времена ни људи да се брину, и већи део њених књига, особито српског садржаја, делом је спаљен, а делом – развучен. После рата нашло се још стотињак књига, које сам после ја, као председник Црквене општине, дао сакупити и сложити у једном орману у општинском архиву. То је жалосна историја Библиотеке славено-српске у Земуну.” Сличну судбину доживеле су и друге српске ћириличне књиге које су се налазиле у другим установама, књижарама и код грађана.

Београд је ослобођен првог новембра 1918. године, а шестог је српска војска ушла у Земун. Град Земун и Сремска област су тада ушли у састав формиране краљевине Југославије. Након рата, југословенски оријентисани млади људи обновили су рад српске и хрватске читаонице. Они су имали жељу да се нова читаоница назове југословенском, али је због мноштва странака, “уз компромис“, читаоница добила назив Грађанска читаоница и била је “политички неопредељена”¹². Она се налазила, од 1921. до 1933. године, на месту некадашње хрватске

11 Планирано је да председник др В. Николић и потпредседник др Ј. Радивојевић држе неколико предавања о новим проблемима после крвавих балканских ратова, нарочито с гледишта трговине и односа аустроугарске монархије према Србији, да врсна учитељица гђ-ица Мара Ковачевић одржи предавање о “утицају модерне наставе на морални развој женске школске деце”, да прота Павле Милин говори “о нашој српској црквеној аутономији и о границама државне власти да над истом води надзор”.

12 Наведено у: Дабижић, 58.

читаонице, у Земуну, у Главној улици бр. 13. Читаоница је већ после кратког времена имала око 400 чланова, а књижни фонд, који је био претежно забавног карактера, сакупљен је махом од претходног фонда хрватске читаонице, као и од донација својих чланова. Периодика је највећим делом набављана од чланарине, која је 1926. износила 10 динара месечно. Чланови су имали приступ и шах-клубу, позоришној и радио-секцији, као и друштву пријатеља музике. У читаоници је једно време радила и секција есперантиста. Као предавачи долазили су разни угледни људи из тадашњег политичког и интелектуалног живота. Занимљиво је поменути да је читалиште посећивао и др Милош Ђурић, професор Универзитета у Београду.¹³ Предавања су углавном одржавана зими, а поред чланова присуствовали су и остали грађани. Осим предавања из разних научних области, читаоница је неговала и грађанску културу у Земуну и организовала разна предавања о историји Земуна, као и окупљања земунских сликара и фотоаматера. У Земуну је 1925. године било само неколико радио-апарата, па је радио-секција била грађанима интересантна и веома посећена. *Сремски гласник* (земунске новине) обавештавао је о раду радио-станице Грађанске читаонице.¹⁴ У почетку су посетиоци слушали програме страних радио станица, али касније су почеле са радом наше станице у Загребу, Љубљани и Београду (1926, 1928, 1929. године).

У друштвеним просторијама одржаване су позоришне представе, рецитације, игранке. “Веселе вечери” одвијале су се до касно у ноћ. Године 1927. у читаоници је обележена стогодишњица од смрти Бетовена, где се говорило о његовом животу и раду, а филхармонија је изводила његова дела. Чланови музичке секције Грађанске читаонице су каснијим одвајањем основали Земунску филхармонију.

У Земуну је између два рата било више певачких друштава, а једно је основано и у оквиру читалишта, међутим њихов рад није дуго трајао. У земунском Грађанском читалишту своје место је нашла и Руска библиотека, библиотека руских еми-

13 Он је краће време био и наставник у земунској гимназији.

14 “Седиш за столом и чујеш како у Риму певају, чујеш како у Лондону музика свира, како у Берлину или Паризу држе предавања, како у Загребу саопштавају најновије вести о валути, спорту, о политичким догађајима итд. Једном речи сад си у Москви, а за час у Лондону или Риму итд.”

граната, који су дошли у Земун у пролеће 1920. године. Њен фонд је бројао преко 2500 књига, углавном лепе књижевности, али је било и научних књига, поготово историјских. Ова је библиотека радила до 1941. године, када је фонд пренесен у приватни стан библиотекара који је водио рачуна о њој.

Почетком тридесетих година двадесетог века, у Земуну није било довољно просторија за одржавање културних и забавних свечаности, па је Градско заступство донело одлуку о грађењу једног великог Народног дома¹⁵, у Земунском парку. Зграда је саграђена 1933. године, а срушена 1970, када је подигнут Дом спортова, омладине и пионира "Пинки". Међу усељеним организацијама и установама нашла се и Грађанска читаоница.

Тридесетих година се такође код активних чланова читалишта развија жеља за оснивањем једне велике јавне библиотеке. На њих су оставили утисак други градови који су већ имали јавне библиотеке, или су у њима вршене припреме за оснивање јавних библиотека.¹⁶

Библиотека, која је до тада имала око 500 књига (што није било довољно за потребе грађанства), поново је отпочела јавно скупљање књига. Подршка и похвале су излазиле у *Земунским новинама*. Чак је било идеја да би земунска општина у свом буџету могла да издвоји одређену суму за издржавање земунске библиотеке, обнављање фонда, као и за плаћање стручног особља.

У марту 1934. земунска општина припојена је Општини града Београда, па су сва важнија питања решавана на нивоу града. Године 1935. Београдска библиотека, као и Музеј општине града Београда, премештени су у нову зграду, у Змај Јовину 1, која је касније названа Дом културе. У њој се нашао и земунски историјски архив.

Године 1941, почетком Другог светског рата, прекинуло се једно од раздобља Земунске библиотеке, доба Грађанског читалишта. Почетак рата фонд библиотеке је, срећом, дочекао у подрумским просторијама. Ипак, тамо је књиге ухватила влага,

15 После рата назван Дом културе.

16 Нешто раније, 1929. године, основана је библиотека Општине града Београда и у њој су почетком 1931. отворене две читаонице: дејча и читаоница за одрасле. (Дабжић)

а пошто су књиге биле близу котларнице, може се претпо- ставити и да је део фонда нестало небригом послуге.

Градска библиотека Земуна отворена је 1. октобра 1946. Након рата, почетни фонд данашње Земунске библиотеке сачињавале су књиге сачуване у подруму Народног дома (њих преко 1600), као и књиге које су поклањали грађани и школе. Жалосно је да је архивска грађа Земуна скоро цела уништена, што се догодило и током Првог светског рата. И данас се осећа недостатак архивске грађе када се истражује историјат Зе- муна.

Реорганизацијом библиотечке мреже 1. новембра 1958. ство- рена је јединствена установа библиотеке са осам одељења, од којих је свако имало свој фонд. Од ових, пет су чинила иструрена одељења.

Библиотека се постепено развијала, фонд је растао и 1974. године библиотека је забележила укупно 17000 чланова и 438 000 прочитаних књига.

Од 1969. до 1999. Земунска библиотека “Јован Поповић” се налазила у згради Народног позоришта у Земуну. Почетком 1999. године зграда је пресељена у улицу Петра Зрињског 8 и тада јој је враћен стари назив “Свети Сава”.

ЛИТЕРАТУРА

- Дабижић, Миодраг А. *Земунска библиотека*. Београд: Матична би- блиотека “Јован Поповић”, 1975.
- Радовановић, Стеван. *Из културне историје Земуна*. Београд: На- родна библиотека “Јован Поповић”, 1970.
- Споменица земунске библиотеке 1825-1965*. Београд: Народна библио- тека и читаоница “Јован Поповић”, 1966.
- Татишић, Милан, *Оснивање градске библиотеке у Земуну и делат- носћ др Ђорђа Пантелића*. Београд: 2002.
- Кораћ, Гордана, *Фундациони Земунски у корист науке и просвећенија*. <<http://www.srpsko-nasledje.co.yu/sr-1/1998/01/article-04.html>> 12.01.2006.
- <http://www.zemun.co.yu/znameniti_zemunci/index.htm> 20.01.2006.

Vladimir Zivancevic
Belgrade

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE
LIBRARY OF ZEMUN

With special retrospect to the period of Austrian rule

Summary: Some of the basic guidelines of the development of the Library of Zemun are presented in this paper, with the accent on the period of Austrian rule. This period had, namely, in the conditions of long-term political subordination most vehemently influenced the heritage of Zemun culture, and ipso facto the destiny of the Library of Zemun as well. Complex relations between Austro-Hungarian and Ottoman Empire had most dramatic impact on the possibilities of Serbian population in Zemun to nurture and develop their culture. In that context, Austro-Hungarian Period presented itself as crucial period for further development of the Library of Zemun that in the epochs of world wars to come developed onwards on the foundations conceived in this period.